

HRUŠKOVITÉ ZÁVESKY V GERMÁNSKOM PROSTREDÍ DOBY RÍMSKEJ NA SLOVENSKU¹

Petra Dragonidesová

DOI: <https://doi.org/10.31577/szausav.2022.69.18>

Keywords: pear-shaped pendants, Germanic tribes, Barbaricum, Roman Period, jewellery, grave goods

Pear-Shaped Pendants in the Germanic Environment of the Roman Period in Slovakia

The main aim of an article is to focus on the presentation of pear-shaped pendants found in the barbarian environment, specifically in the area of Slovakia during the Roman Period. Most essential for this work was an article of A. von Müller from 1956. It provides a typological classification according to which the finds from Slovakia were sorted. We can see the origins of the younger pear-shaped pendants in the older ball shape. Development of pendants is observable not only in the prolonging of a body shape but also in the surface decoration. Younger types represents the master works of an artisans through the delicate motifs created with thin metal wires and granulation. Archaeological and anthropological analyses points to its belonging to the female ornaments of a body. These small pieces of jewellery, made out of precious metals, were in Slovak territory found mostly in the urn graves. For the reason, that some of these finds carry traces after burning, we can expect, that they are belongings of the deceased. Most of them belongs to the B2/C1 stage. Many analogies to finds from Slovak sites are coming from Germanic burial grounds of Roman Period in today's Poland, which indicates its origin in this area. Pear-shaped pendants were most likely brought to Slovak territory in the Roman Period by people of Przeworsk culture.

ÚVOD

Šperky zhotovené v germánskom prostredí doby rímskej predstavujú zručnosť a zmysel pre detail ich výrobcov. Precízne vyhotovenie drobných kovových predmetov si vyžadovalo zvládnutie výzdobných techník germánskymi remeselníkmi v neraz oveľa jednoduchších dielňach, ako to bolo v rímskom svete. O to pôsobivejšie vplývajú výzdobné motívy na šperkoch. Na základe umiestnenia ich môžeme rozdeliť na ozdoby hlavy, končatín a tela.

Špeciálnu skupinu medzi ozdobami tela tvoria náhrdelníky a závesky. Pri ich skúmaní musíme predpokladať, že boli na krku či hrudi dobre viditeľné. Vďaka tomu mohla byť osoba, ktorá ich nosila, lepšie odlišiteľná od ostatných, a tak pred všetkými deklarovala svoje postavenie v spoločnosti. Závesky nosené germánskym obyvateľstvom z doby rímskej, severne od stredného Dunaja, môžu mať rôznu podobu, vedierkovité závesky, orámované závesky, kapsľovité, guľovité či hruškovité. Častokrát bývajú sprevádzané sklenenými alebo jantárovými korálikmi.

Ťažba zlata a striebra v germánskom prostredí doby rímskej je dodnes nepotvrdená. Uvažuje sa, že drahé kovy sa sem dostávali hlavne v podobe rímskych mincí (Schuster 2022, 195). Tie boli následne roztavené a použité ako materiál pri výrobe iných predmetov. Pri šperkoch z drahých kovov musíme uvažovať o tom, že sociálny status nositeľa bol v spoločnosti vyšší, preto si mohol dovoliť zabezpečiť pre seba a svojich blízkych ozdobu zo zlata alebo striebra. Výskyt predmetov z drahých kovov sa považuje za znak príslušnosti pochovaných jedincov k sociálne vyššie postaveným vrstvám germánskej spoločnosti.

¹ Príspevok vznikol s podporou grantového projektu VEGA 1/0240/21 a Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy APVV-21-0257.

HISTÓRIA BÁDANIA

Jeden z prvých bádateľov, ktorý sa venoval hruškovitým záveskom, bol Chr. Hostmann, a to v súvislosti s objavom dvoch exemplárov na žiarovom pohrebisku v Darzau na území dnešného Nemecka (*Hostmann 1874*, 93–97, tab. VIII: 17, 18). V nasledujúcich desaťročiach sa problematike záveskov venovalo viacero vedcov, avšak vždy len spracovaním jednotlivých nálezov. Prvý súhrnný prehľad priniesol až A. von Müller (1956). Zozbieral a v katalógu svojej práce spísal vtedy známych 153 exemplárov a fragmentov z priestoru štátov Nemecka, Poľska, Československa, Dánska, Nórska, Švédska a Lotyšska (*Müller 1956*, 106–113). Podľa formy rozčlenil závesky staršieho obdobia rímskeho cisárstva do piatich skupín: I, II, IIa, II/III a III. Pod typ I spadajú závesky guľovitého tvaru s jednoduchým guľovitým ukončením. Typ II má už tvar obrátenej hrušky s prehnutou stenou. Medzi typom II a III sa objavuje ešte prechodný typ, ktorý A. von Müller označuje ako IIa. Má rovnako ako typ II podobu obrátenej hrušky, avšak telo je dvojkónické (*Müller 1956*, 93). Chronologicky nie je možné odlíšiť, kedy sa presne začali vyrábať závesky III typu. Je pravdepodobné, že boli nosené súčasne ešte aj so staršími záveskami typu II a prechodným typom II/III. Pri takýchto vzácnych šperkoch musíme totiž počítať s tým, že mohli byť dedené z generácie na generáciu (*Müller 1956*, 99). Niektoré zo záveskov prechodného typu II/III sa už skladajú z dvoch polovic, iné sú jednodielne. Ornamentika sa vo všeobecnosti používala striedmo, niektoré kusy majú dokonca hladké telo podobné s typom II. Prechodný typ záveskov II/III môžeme medzi exemplármi vysledovať hlavne vďaka počtu guľôčok pripájaných na spodný koniec, najčastejšie sa vyskytujú štyri alebo päť guľôčok (*Müller 1956*, 98). Telo typu III sa skladá z dvoch častí, širšej hornej a užšej dolnej. Pod zdobeným telom závesku sa zvyčajne nachádza viacnásobne špirálovite stočený drôt vytvárajúci jeden alebo viac venčekov pod sebou. Na spodnú časť je obvykle pripojená výzdoba granuláciou v podobe viacerých skupiniek granuliek, pripomínajúce strapce hrozna. Prvé z nich sa objavujú už v druhej tretine 1. storočia (*Müller 1956*, 98).

A. von Müller vo svojom príspevku zaznamenal najväčšiu koncentráciu záveskov typu III na Jutskom polostrove a dánskych ostrovoch. Okrem toho sa početné nálezy objavujú aj pozdĺž stredného a dolného toku Labe a dolnej Visly, ako aj vo Švédsku a Nórsku. Pri výrobe nič nenasvedčuje tomu, že by sa z jedného veľkého výrobného centra distribuovalo do rôznych oblastí. Pravdepodobne menšie výrobné centrá zásobovali menšie oblasti, čo dosvedčuje aj podobnosť výzdoby na záveskoch na určitých blízko situovaných lokalitách (*Müller 1956*, 99).

ŽENSKÝ ŠPERK DOBY RÍMSKEJ V PODOBE HRUŠKOVITÉHO ZÁVESKU

Hruškovité závesky boli vyrobené zo zlata, striebra a boli nosené na retiazke či šnúrke na krku (obr. 1). Je pomerne výnimočné, aby sa v hrobe zachovala kovová retiazka, na ktorej by bol závesok zavesený. Príkladom ale môže byť hrob tzv. kvádskej princeznej z Profen z dnešného územia Nemecka. V jej hrobe boli okrem iných nálezov objavené aj dva zlaté hruškovité závesky na dvoch zlatých retiazkach vyrobených technikou tzv. líščieho chvostu (*Meller/Schwarz 2018*, 114, 115). Zriedkavý výskyt kovových retiazok spolu so záveskami predpokladá, že sa oveľa častejšie nosili na šnúrkach vyrobených z organických materiálov. Zvyčajne sa v hrobe nachádzal len jeden závesok, čo hovorí o spôsobe jeho nosenia (*Müller 1956*, 94).

Bádateľ K. Andersson poznamenáva, že tradícia zdobenia filigránom a granuláciou v tak precíznom vyhotovení, ako je to v prípade týchto šperkov z drahých kovov, nemá pôvodnú severskú tradíciu pred dobou rímskou. Pri skúmaní filigránu a granulácie vyjadruje názor, že nie je možné sa túto techniku naučiť len z už hotového predmetu. Uvažuje nad dvoma možnosťami:

1. Do severských oblastí museli prísť remeselníci z prostredia s helenistickými tradíciami, ktorí ovládali dané techniky. Na mieste zhotovovali výrobky pre lokálne obyvateľstvo, ktoré sa ich spôsob výroby s najväčšou pravdepodobnosťou naučilo.
2. Severania sa prišli učiť remeslu do helenistického prostredia. S naučenou umeleckou zručnosťou sa vrátili do domácej krajiny, kde vo výrobe pokračovali.

Teóriu o prebratí výroby filigránu a jeho aplikácii na šperku z helenistického prostredia možno potvrdiť aj technickou analýzou. Skúmanie filigránových drôtikov severských diel ukázalo, že sú vyrobené rovnakým spôsobom ako diela v helenistickom prostredí (*Andersson 1997*, 117–120).

Obr. 1. Rekonštrukcia podoby germánskej ženy pochovanej v žiarovom hrobe 8/2005 v Zohore. Na krku má zlatý hruškovitý závesok, ktorý bol zvyčajne zavesený na šnúrke spolu so sklenenými alebo jantárovými korálikmi. Na kresbe tieto koráliky chýbajú vzhľadom na to, že nebola vykonaná flotácia hrobovej výplne, a tak sa sklenené zliatky ani koráliky iného druhu nepodarilo objaviť. Kresba J. Marettová.

identifikované ako ženské. Okrem šperkov sa v nich opakuje výskyt kľúčov a kovových fragmentov drevených skriniek, pričom tieto nálezy bývajú vo všeobecnosti spájané so ženským pohlavím. Žiarový hrob 8/2005 zo Zohora na západnom Slovensku, v ktorom bol nájdený jeden zo zlatých hruškovitých záveskov opísaný v tomto príspevku, obsahoval okrem železných spôn, nožička či bronzového vedra aj fragment striebornej náramenice, železný kľúč a kovové súčasti skrinky (Elschek 2014, 47, 48). Taktiež žiarový hrob 40/2017 z germánskeho pohrebiska v Sekuliach na západnom Slovensku by sme mohli vďaka hrobovým prídavkom určiť ako ženský. Nachádza sa v ňom až päť kľúčov, fragmenty strieborného hruškovitého závesku, kapsľovité závesky, orámovaný závesok, strieborné zápinky a iné nálezy (Iván/Ölvecký/Rajtár 2019, 247–253). Kľúč v ženskom hrobe sa objavuje napr. aj na birituálnom pohrebisku wielbarskej kultúry v Kowalewku v dnešnom Poľsku, v kostrovom hrobe 201 (Skorupka 2001, 162, 163). Za zmienku stojí, že v inventároch ženských hrobov z przeworskej kultúry obsahujúcich zlaté prívesky sa vyskytujú aj železné spony zdobené striebrom. Na území Poľska sú to lokality Chmielów Piaskowy (hrob 39), Kamieńczyk (hrob 54), Nadkole (hrob 44b a 121), Opoka (hrob 72), Piastowo (hrob 15) a Modla (hrob 96; Madyda-Legutko/Rodzińska-Nowak/Zagórska-Telega 2010, 392). V zohorskom hrobe 8/2005, ktorý obsahuje hruškovitý závesok, kovové súčiastky skrinky a železné spony zdobené strieborným drôtikom môžeme teda badať elementy, bežne sa vyskytujúce v ženských žiarových hroboch przeworskej kultúry.

Hruškovité závesky máme, okrem tých, ktoré zozbieral A. von Müller z oblasti Poľska, doložené na viacerých pohrebiskách. Ako príklad uvedieme Pruszcz Gdański, hrob 415 a 450 (Tuszyńska/Strobin/Strobin 2016, 28), hrob R388 na pohrebisku Czarnówko (Schuster 2014, 76–78), Chmielów Piaskowy, hrob 39 (Godłowski/Wichman 1998, 57, tab. LVIII: 10) a pod.

Hruškovité závesky boli zvyčajne nachádzané v hrobových inventároch. Výnimočný prípad predstavuje nález troch hruškovitých záveskov a 31 zlatých perál v močiari na lokalite Frøslev v Dánsku (Hostmann 1874, 96). Z dôvodu uloženia predmetov do močiara sa uvažuje nad zasvätením týchto predmetov božstvu (Müller 1956, 94).

Za typický ženský druh závesku môžeme považovať práve hruškovité závesky. Pri tomto tvrdení sa môžeme opierať o archeologické pramene, tzn. o obsah hrobového inventára či antropologické určenie pozostatkov pochovaného jedinca. Jeden z najlepších príkladov je žiarový hrob 210 z germánskeho pohrebiska v Abraháme na území Slovenska, v ktorom boli objavené fragmenty zlatého hruškovitého závesku. Spálené zvyšky ľudských kostí z urny boli antropologicky určené ako ženské (Kolník 1980, 75). Antropologickou analýzou bol určený za ženský aj žiarový hrob 10 na pohrebisku przeworskej kultúry v Prusieku z dnešného územia Poľska, ktorý okrem iných hrobových prídavkov obsahoval aj fragmenty zlatého hruškovitého závesku (Madyda-Legutko/Rodzińska-Nowak/Zagórska-Telega 2010, 387–389). Na rovnakom pohrebisku bol v žiarovom hrobe 22 objavený zlatý závesok guľovitého tvaru. Tento tvar spadá pod typ I podľa triedenia A. von Müllera (1956, 94, 95). Aj tento hrob bol antropologickou analýzou určený ako ženský (Madyda-Legutko/Rodzińska-Nowak/Zagórska-Telega 2010, 389). V staršej dobe rímskej sa hruškovité závesky objavujú aj v okolí dnešného Schleswigu v Nemecku v žiarových hroboch manželiek hodnostárov (Ethelberg 2009, 172).

Môžeme spomenúť ešte niekoľko hrobov, ktoré boli archeologicky alebo antropologicky

Môžeme predpokladať, že mladšie hruškovité závesky Müllerovho typu II, IIa, II/III a III sa vyvinuli zo staršieho typu I guľovitého tvaru. Guľovité závesky sú datované do 1. polovice 1. stor. (Müller 1956, 94). Tento starší typ záveskov je známy z mnohých inventárov ženských hrobov východnej oblasti przeworskej kultúry. Okrem zozbieraných exemplárov A. von Müllerom sa našli na území Poľska napr. na pohrebisku v Kamieńczyku, v hrobe 54 (Dąbrowska 1997, 20, tab. XXVI: 3), v Nadkole v hroboch 44B a 121 (Andrzejowski 1998, 27, 45, tab. XXXIV: 8; LXXV: 2), v Piastove v hrobe 15 (Peiser 1916, 6, 8, tab. II: 27), na pohrebisku Pruszcz Gdański, hrob 384 (Tuszyńska/Strobin/Strobin 2016, 28), v hrobe R373 na pohrebisku Czarnówko (Andrzejowski/Pruska 2018, 28), v kostrovom hrobe ženy 89 na pohrebisku Opalenie (Tuszyńska/Strobin/Strobin 2016, 18, 19). Na ľavom brehu Visly sa objavuje na pohrebisku v Grodzisku Mazowieckim (Barankiewicz 1959, 203, 204, tab. VII: 24). Okrem hrobov bol nájdený aj v objekte 84 na lokalite Różyny (Tuszyńska/Strobin/Strobin 2016, 28).

Pri guľovitých záveskoch je potrebné poznamenať, že sú známe aj z hrobov s mužskou výbavou. Sporný príklad predstavuje hrob 232 zo žiarového pohrebiska v Kamieńczyku v Poľsku, kde sa okrem iného medzi hrobovým inventárom našla aj rukoväť štítu. Určenie pohlavia zosnulého ale nie je jednoznačné. Antropologická analýza ľudských kostí potvrdila, že s najväčšou pravdepodobnosťou ide o hrob ženy vo veku 45–55 rokov. Keďže bol hrob na povrchu rozrušený moderným výkopom, nemožno vylúčiť, že bol inventár hrobu sekundárne zmiešaný (Dąbrowska 1997, 52, tab. CXVII: 3; Madyda-Legutko/Rodzińska-Nowak/Zagórska-Telega 2010, 390). Okrem zlatých a strieborných guľovitých záveskov sa objavujú aj závesky z elektrónu, napr. z neočíslovaného hrobu bojovníka z Orońska (Kokowski 1991, 108, 109, obr. 3). V tomto prípade mohlo ísť o milodary vložené zosnulému do hrobu, ktoré mu mohli počas pohrebu venovať jeho blízki.

HRUŠKOVITÉ ZÁVESKY NA SLOVENSKU

Základom pre typologické rozčlenenie nálezov zo Slovenska je už spomenutá práca A. von Müllera z roku 1956. Napriek tomu, že je štúdia staršieho dáta, dodnes poskytuje najrozsiahlejšie informácie týkajúce sa hruškovitých záveskov staršej doby rímskej.

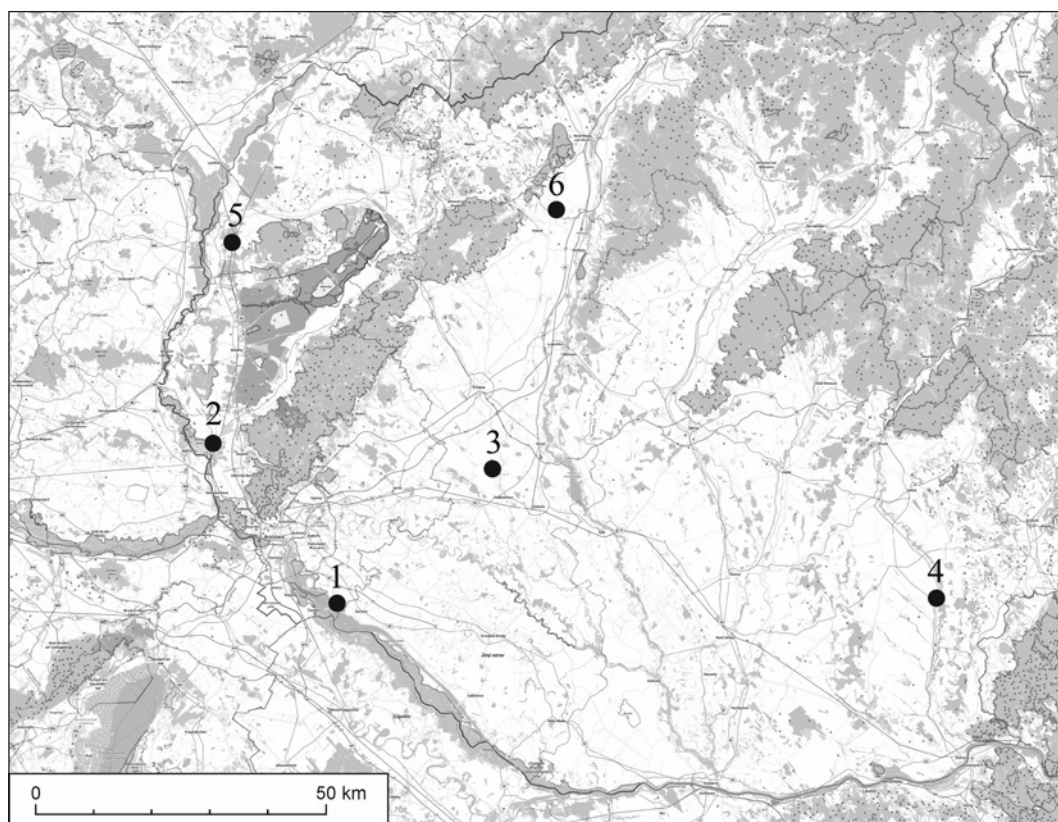
Z územia Slovenska boli doposiaľ objavené štyri kompletne zachované zlaté hruškovité závesky a niekoľko zlatých aj strieborných fragmentov (obr. 2). Ide o nálezy z germánskych pohrebísk v Abraháme, Očkove, Zohore, ale aj o nález z germánskeho sídliska v Hamuliakove. Niekoľko fragmentov bolo objavených aj na žiarovom pohrebisku v Sekuliach. Okrem nálezov z pohrebísk či sídliska bol jeden fragment spodnej časti zlatého hruškovitého závesku objavený v okolí obce Želiezovce.

Nálezy z germánskeho pohrebiska v Abraháme pochádzajú z dvoch hrobov. Hrob 208 obsahoval hlinenú urnu, spálené zvyšky kostí antropologicky určených ako detské, bronzovú sponu diskovitého tvaru zdobenú emailom, kúsok živice a malý zlomok zlatého pliešku, ktorý pôvodne pravdepodobne patril k hruškovitému závesku (obr. 3: 1). Šperk je zachovaný kompletne, telo je mierne deformované, duté a má hladké nezdobené steny z vonkajšej strany. V hornej časti sa nachádza úzke uško. Telo sa smerom dole zužuje, kde je zdobené malým venčekom vytvoreným zo špirálovite stočeného drôtu. Z hornej aj dolnej strany je ohraničený tenkým hladkým vertikálne umiestneným drôtikom. Pod ním sa nachádza výzdoba piatimi zlatými granulkami v tvare pyramídky. Jeho hmotnosť je 2,45 g (Kolník 1980, 73, 74, tab. 58; 208).

V žiarovom hrobe 210 bola objavená hlinená urna, spálené zvyšky jedinca, antropologicky určeného ako žena vo veku 20–40 rokov, fragment železných nožníc, železný nôž rovného tvaru, železný kľúč, železný fragment pružiny zámku, bez tvaru kúsok železa, pochádzajúci pravdepodobne z kovania zámku, črepy z hlinenej misky zhotovenej v ruke, črepy na kruhu točenej importovanej keramiky, bronzový krúžok, kúsok živice a päť deformovaných fragmentov hruškovitého závesku zo zlatého pliešku (obr. 3: 2). Telo bolo zdobené tenkou rebrovanou výzdobou. Fragmenty spolu vážia 1,4 g (Kolník 1980, 74, tab. LIX, 210). Oba závesky patria k typu II podľa typológie A. von Müllera a môžeme ich datovať do stupňa B2/C1.

Nález z Očkova pochádza zo žiarového hrobu 69. Okrem črepov urny a spálených zvyškov jedinca bola časť hrobového inventára deformovaná žiarom pohrebnej hranice. Týka sa to najmä bronzových fragmentov, pravdepodobne zo spôn, roztaveného skla, pôvodne pravdepodobne korálikov a sekundárne prepálenej keramiky, ktorá nepatrila k urne. Okrem týchto nálezov boli v hrobe objavené fragmenty jednostranného trojvrstvého hrebeňa z kosti so železnými nitmi, fragment ohnutého stočeného strieborného drôtu, nôž rovného tvaru s ostrím na oboch stranách čepele, brúsik z kremeňa, tordované

Obr. 2. Mapa lokalít, na ktorých boli objavené hruškovité závesky alebo ich fragmenty na území Slovenska vyhotovená v programe QGIS. 1 – Hamuliakovo; 2 – Zohor; 3 – Abrahám; 4 – Želiezovce; 5 – Sekule; 6 – Očkov. Mapa P. Dragonidesová.

železné kovanie s jednou stranou ohnutou v tvare háku, kúsky živice a uhlíkov, pravdepodobne z bresta a duba. Ženský šperk je v tomto hrobe dobre zastúpený nielen zlatým hruškovitým záveskom a zliatkami skla z korálikov, ale aj dvoma inými záveskami. Prvý z nich je závesok s orámovaním pozostávajúci zo širších bronzových pásov, ktoré obopínali sklo v tvare guľky. V spodnej časti má gombíkové ukončenie a v hornej časti sa nachádza vinutie drôtu. Dnes je závesok deformovaný a poškodený, so zvyškami roztaveného mliečneho skla s hnedastými (pôvodne purpurovými) pruhmi. Okrem skla zo strednej časti sa na ňom dochovali aj kúsky svetlomodrého roztaveného skla. Druhý zo záveskov je vyrobený zo železa a má tvar vedierka. V jeho vnútri sa dochovalo roztavené sklo. Hruškovitý závesok z tohto hrobu (obr. 3: 3) je vyrobený zo zlatého plechu a predstavuje prechodný typ II/III A. von Müllera. Ku hrdlu je napojené mierne zhrubnuté deformované očko. Telo je taktiež deformované, v hornej časti je na pleciach zdobené štyrmi poloblúkovými segmentami vyplnenými granuláciou. Stredná časť tela je zdobená štyrmi listovitými segmentami vyplnenými granuláciou. Pod tým sa nachádza oddelenie v podobe vertikálne umiestneného tenkého tordovaného zlatého drôtu. Pod ním vystupujú dva venčeky tvorené viacnásobným špirálovite stočeným drôtom, na ktoré sú napojené granulky zlata do tvaru pyramídky. Jeho hmotnosť je 5,24 g (Kolník, nepublikovaný rukopis²; *Rajtár* 2013, 140). Datujeme ho do stupňa B2/C1.

Tri fragmenty žiarom poškodených zlatých záveskov (obr. 3: 4) boli objavené na ploche germánskeho pohrebiska v Sekuliach z rozrušených hrobov (Iván/Ölvecký/Rajtár 2019, 250). Najväčší z nich pochádza z hornej časti závesku. Uško pozostáva z dvoch k sebe pripojených filigránových drôtikov. Na oboch koncoch sú pripojené k rúrkovitému hrdlu, ktoré je na hornom okraji ohraničené horizontálne umiestneným filigránovým drôtikom. Pod hladkou rúrkovitou časťou sa závesok rozširuje. Tenký zlatý plech je po obvode zdobený radom šikmo za sebou umiestnených bodkovaných línií. Zvyšok závesku sa nedochoval. Ďalšie dva fragmenty sú výrazne poškodené žiarom avšak je možné predpokladať, že pochádzali z hornej časti záveskov. Je na nich možné vidieť zdobenie tordovaným drôtikom.

² Nepublikovaný rukopis katalógu hrobov z pohrebiska v Očkove.

Obr. 3. 1 – Abrahám, zlatý hruškovitý závesok z germánskeho pohrebiska, hrob 208 (podľa *Rajtár 2013*, obr. 5: a); 2 – Abrahám – fragmenty zlatého hruškovitého závesku z germánskeho pohrebiska, hrob 210 (podľa *Rajtár 2013*, obr. 5: b); 3 – Očkov, zlatý hruškovitý závesok z germánskeho pohrebiska, hrob 69 (podľa *Rajtár 2013*, obr. 5: c); 4 – Sekule, tri fragmenty zlatých hruškovitých záveskov objavené počas prospekcie germánskeho pohrebiska (foto P. Červeň); 5 – Sekule, tri fragmenty strieborného hruškovitého závesku objavené v žiarovom hrobe 40/2017 na germánskom pohrebisku (foto P. Dragonidesová); 6 – Zohor, zlatý hruškovitý závesok objavený v germánskom žiarovom hrobe 8/2005 (podľa *Rajtár 2013*, obr. 5: g); 7 – Zohor, zlatý hruškovitý závesok objavený povrchovou prospekciou na germánskom pohrebisku (podľa *Rajtár 2013*, obr. 5: e); 8 – Hamuliakovo, fragment spodnej časti zlatého hruškovitého závesku objaveného na germánskom sídlisku (podľa *Rajtár 2013*, obr. 5: f); 9 – Želiezovce, fragment spodnej časti zlatého hruškovitého závesku objaveného povrchovou prospekciou v okolí Želiezoviec (foto J. Rajtár).

V hrobe 40/2017 z rovnakého pohrebiska v Sekuliach boli objavené tri fragmenty spodnej časti strieborného závesku hruškovitého tvaru (obr. 3: 5). Na dvoch z nich sú stopy po korózii železa. Postupne zužujúca sa spodná časť bola zdobená niekoľkými vertikálne bežiacimi pásmi z prepletených strieborných drôtikov. Medzi nimi sa nachádzali hladké nezdobené plochy. Ukončený je tromu neúplnými venčekmi z drôťku, ktorý bol zhotovený stočením dvoch strieborných drôťkov do jedného. Nasledovala trojica venčekov z perlovca, pod ktorou sa nachádza 5 strieborných granuliek v tvare pyramídky. Fragmenty závesku možno priradiť k Müllerovmu prechodnému typu II/III (*Müller 1956*).

Z rovnakého hrobu sa okrem fragmentov závesku dochovali črepy hlinenej urny, ktorá bola vložená do veľkého bronzového vedra so železným držadlom. Pod urnou boli uložené fragmenty z masívnej bronzovej nádoby poškodenej žiarom, čiastočne dochovaný súbor naberáčky a cedidla, rozlomené železné nožnice, dva nožičky, päť kľúčov typu A podľa triedenia *A. Kokowského* (1997, 14, 23–28, 37, 38) a veľký kus živice. Uložené v blízkosti urny sa na kôpke našli železné klince a kovania drevenej skrinky, strieborná spona typu A 41 variant Y podľa triedenia *J. Schustera* (2006, 105), bronzová spona typ A 43 s pôvodne strieborným poťahom na povrchu, strieborný prsteň má tvar 3. skupiny, typ 1 podľa triedenia *Ch. Beckmannovej* (1969, 27, 28), dve strieborné zápinky typu A a jedna typu C podľa *A. von Müllera* (1957, 30, 31), železný vedierkovitý závesok, ktorý je variantom 1. typu I podľa triedenia *P. Kaczanowského* (1987,

67–69). Ďalej sa našli dva bronzové kapsľovité závesky typu I podľa *B. Beckmanna* (1973, 13, 14), závesok guľovitého tvaru s orámovaním z hladkých bronzových pásov patrí k typu I, variantu C podľa triedenia *K. Stanekovej* (1999, 333), bronzové kovanie so záveskom, plechová objímka, kozmetický nástroj, jedna ohnutá a zlomok asi z inej ihly alebo ihlice, zlomky kostenej ihlice, fragment jednostranného jednodielneho hrebeňa s okrúhlym držadlom a zliatky skla (*Iván/Ölvecký/Rajtár* 2019, 247–253, obr. 9; 10). Hrob 40/2017 zo Sekúl je možné datovať do stupňa B2/C1 (*Iván/Ölvecký/Rajtár* 2019, 253).

V Zohore boli objavené dva hruškovité závesky zo zlatého plechu, ktoré patria pod typ III podľa typológie *A. von Müllera* (1956, 98). Prvý z nich (obr. 3: 6) bol v žiarovom hrobe 8/2005. V hrobe sa našla spodná časť hlinenej urny so spálenými zvyškami jedinca. Nad urnou sa nachádzalo deformované bronzové vedro so železným držadlom, typ *Eggers* 39–40 (*Eggers* 1951, tab. 5; 6). Pod urnou bol uložený fragment striebornej náramenice s ukončením v tvare hadích hlavičiek, tri železné spony s valcovitou hlavicou, dve z nich typ V skupiny 8 série, *Machajewski* forma 2: 12 (*Machajewski* 1998, obr. 2, forma 2: 12), jedna typ A 132, železný kľúč, železná pružina zámku s klincom, železný nôž, kovanie skrinky, desať klinčov zo skrinky a už spomenutý zlatý hruškovitý závesok. Je čiastočne poškodený a stavený žiarom pohrebnej hranice (*Elschek* 2014, 47, 48). Očko na zavesenie chýba, telo je duté, zhotovené z tenkého zlatého pliešku v tvare obrátenej hrušky. Pod valcovitým hrdlom závesku sa nachádza horizontálne bežiaci pás výzdoby v podobe zlatých granuliek. Telo sa následne rozširuje do guľatého tvaru a smerom dole sa kónicky zužuje a predlžuje. Guľatá časť je od pásiku s granuláciou až po začiatok zužovania zdobená tordovanými drôtkami ukladanými pri sebe v opačnom točení v podobe tenkých horizontálne bežiacich pásov. Výzdoba vytvára akoby husté pletence, čím pripomína štruktúru textilu či prúteného výpletu. V najširšej časti tela sa medzi tordovanými drôtkami nachádza tenký, hladký a v priereze zaoblený horizontálne bežiaci zlatý pásik. Podobný sa nachádza aj v spodnej oblasti tela závesku, kde sa končí zdobenie tordovanými drôtkami. Pod najširšou časťou sa na vonkajšej ploche tela, ktorá sa smerom dole zužuje, nachádzalo pravdepodobne okolo celého obvodu viacero segmentov zdobených granuláciou. Kvôli poškodeniu sa však dochoval len jeden z nich. Boli od seba oddelené vertikálne bežiacimi pásmi tordovaného drôtku, ukončené malou granulou zlata. Okrem toho sa na jednom z lepšie zachovaných drôtkov nachádza osem granuliiek zlata nepravidelne usporiadaných pod sebou. Na druhej strane sa ich zachovalo len šesť. V prázdnych segmentoch je viditeľná výzdoba v tvare do seba vsadeného väčšieho a menšieho trojuholníka smerujúcich dole. Menší z trojuholníkov je vyplnený tromi granulami zlata, ktoré sú umiestnené horizontálne vedľa seba. Nachádzajú sa pod hladkým páskom, ktorý ukončuje zdobenie výrazne tordovanými drôtkami v hornej časti závesku. Takmer v strede menšieho trojuholníka je malý výbežok. Dve strany trojuholníka sú vytvorené z tordovaného zlatého drôtku prehnutého do tvaru písmena V. Popri stenách tohto trojuholníka prebieha výzdoba v podobe desiatich granuliiek zlata. Tie sú ohraničené rovnako ako pri menšom trojuholníku, zlatým tordovaným drôtkom, ktorý je prehnutý do tvaru písmena V. V tomto prípade sú však drôtky dva, umiestnené vedľa seba. Pod špicom väčšieho trojuholníka sa nachádza jedna zlatá granuľka. Pod ňou sa v spodnej časti nachádzajú štyri horizontálne pásy striedajúceho sa zlatého nahusto radeného kruhového a hladkého drôtku. Spodná časť je zdobená granuláciou v podobe viacerých skupiniek pripomínajúcich strapce hrozna. Závesok má hmotnosť 8,85 g. Hrob 8/2005 zo Zohora by sme mohli vďaka sprievodným sponám datovať do stupňa B2/C1 (*Elschek* 2014, 47, 48; *Rajtár* 2013, 140).

Na pohrebiskách przeworskej kultúry sa v ženských hrobách obsahujúcich závesky častokrát našli aj sklenené koráliky alebo ich zliatky, ktoré prešli žiarom pohrebnej hranice (*Madyda-Legutko/Rodzińska-Nowak* 2012, 79). Takéto, ale aj jantárové koráliky sa taktiež objavujú v ženských hrobách so záveskami vo wielbarskej kultúre (*Tuszyńska/Strobin/Strobin* 2016, 18, 19). Rovnako aj zlatý závesok zo Zohora mohol byť pôvodne zavesený na šnúrke spolu so sklenenými korálikmi. Vzhľadom na to, že nebola vykonaná flotácia hrobovej výplne, žiadne koráliky ani zliatky sa nezachovali.

Druhý zo záveskov zo Zohora (obr. 3: 7) je zachovaný kompletne, čo pravdepodobne súvisí aj s jeho nálezovými okolnosťami. Nebol nájdený v hrobe, ale bol lokalizovaný počas zberu v priestore žiarového pohrebiska (*Elschek* 2014, 48). V hornej časti sa nachádza uško s polkruhovým otvorom. Uško má v priereze tvar striešky. Je zdobené dvoma pásmi, ktoré bežia po celej dĺžke uška. Nachádza sa na nich viacnásobná rytá výzdoba v podobe malých zárezov, ktoré pásy delia akoby na menšie články. Na okraji oboch pásov a medzi nimi sa nachádzajú ešte hladké pásky, ktoré ich od seba oddeľujú. Uško je z oboch strán napojené na okrúhle hrdlo, ktoré je vytvorené zlatým nahusto špirálovite radeným kruhovým drôtkom. Pod ním sa telo rozširuje a zaguľacuje, avšak smerom dole sa opäť kónicky zužuje. Celé telo je zdobené zlatými tordovanými drôtkami v podobe úzkych horizontálne bežiacich pásov. Sú ukladané pri sebe v opačnom točení a vytvárajú výzdobu v podobe pletencov. Celková výzdoba pripomína štruktúru

textilu či košatiny. V najširšej časti tela sa podobne ako pri predchádzajúcom exemplári nachádza horizontálne bežiaci tenký pásik vytvorený zaobleným hladkým zlatým drôtikom. Výzdoba tordovanými drôtkami končí v spodnej časti závesku a pokračuje výzdobou piatich pásov. Striedajú sa tam tri tenké hladké zaoblené drôtky s dvoma širšími nahusto radenými špirálovite stočenými drôtkami. Stredový tenký hladký drôtik je mierne deformovaný. Pod touto výzdobou sa rovnako ako pri predchádzajúcom kuse nachádzajú skupinky zlatej granulácie. Na rozdiel od závesku z hrobu má však výzdoba podobu v tvare väčších guľčiek, na ktoré sú zo spodnej strany pripojené menšie. Jeho hmotnosť je 6,9 g a predstavuje typ III podľa A. von Müllera (*Rajtár 2013*, 140). Rovnako ako predchádzajúce exempláre je možné ho datovať do stupňa B2/C1.

Okrem pohrebísk bol zlatý hruškovitý závesok nájdený aj na kvádskom sídlisku v Hamuliakove (obr. 3: 8) pomocou detektora kovov. Ide o spodnú časť závesku (*Rajtár 2013*, 140). Jeho tvar je však oproti predchádzajúcim príkladom nezvyčajný, pretože sa skladá z horného venčeka z oboch strán ohraničeného hladkým drôtikom spojeného rúrkou s dvoma spodnými venčkami. Všetky tri sú vytvorené špirálovite stočeným drôtikom. Stredom vonkajších strán oboch spodných venčiekov prechádza horizontálne jeden hladký drôtik. Stredová rúrka je nezdobená. Zo spodnej časti je pripojených päť skupiniek tesne spojených malých zlatých guľčiek pripomínajúcich strapce hrozna.

Veľmi podobný prípad predstavuje detektorový nález z okolia Želiezoviec. Ide o spodnú časť hruškovitého závesku (obr. 3: 9) zhotoveného zo zlatého plechu zdobeného granuláciou a perlovcom. Jeho tvar je porovnateľný s nálezom z Hamuliakova. Horná časť začína trojicou venčiekov zhotovených z perlovca zo silne tordovaného drôtku, pod ktorými sa nachádza rúrkovitá časť zdobená viacerými sektormi vertikálne bežiacej výzdoby. V každom z nich je štvorica zlatých granuliiek usporiadaná do vertikálnej línie. Oddelené sú od seba dvojicou tenkých zlatých tordovaných drôtkov. V spodnej časti je pliešok čiastočne porušený a nasleduje ho opäť trojica venčiekov zlatého perlovca ako tomu bolo aj v hornej časti. Zo spodnej časti sú k závesku pripojené skupinky zlatých granuliiek, podobne ako tomu je pri fragmente závesku z Hamuliakova či hrobovom náleze zo Zohora. Vzhľadom na nálezové okolnosti je možné fragmenty záveskov z Hamuliakova a Želiezoviec datovať len na základe rozšírenia tohto typu na území Slovenska v stupni B2/C1.

Z územia Českej republiky sú známe exempláre z lokalít Dobřichov Pičhora (*Droberjar 1999*, 96, 97, tab. 1: 2; 95: 26; 126: 2), Mikovice, Bohušovice (*Preidel 1930*, 300–302, obr. 334; 337), Třebusice (*Pleiner a kol. 1978*, 701, obr. 215), Slatina (*Preidel 1930*, 300, obr. 335). Z germánskeho pohrebiska staršej doby rímskej v Dobřichove Pičhore sa dochoval jeden celý a jeden fragment hruškovitého závesku zhotovených zo zlatého plechu. Fragment bol objavený v žiarovom hrobe 1 a pozostáva z polgulovitého uška na zavesenie, ktoré je napojené na valcovité hrdlo. Uško je zhotovené z dvoch silne tordovaných drôtkov, ktoré sú z vonkajšej strany zdobené nepravidelne usporiadaným radom šiestich granuliiek. Podobný silne tordovaný drôtik ohraničuje aj začiatok hrdla závesku. Kompletne dochovaný hruškovitý závesok z tohto pohrebiska bol nájdený mimo hrobový kontext. Polkruhové uško pozostáva z dvoch spojených tordovaných zlatých drôtkov. Z vonkajšej strany je rovnako ako v predchádzajúcom prípade zdobené nepravidelne usporiadaným radom piatich granuliiek. Hrdlo, na ktoré je uško napojené je ohraničené rovnakým tordovaným drôtikom ako v prípade uška. Telo je hladké, nezdobené. Pod zúženou spodnou časťou sa nachádza ukončenie ohraničené podobne ako pri hrdle, tordovaným drôtikom. Pokračuje venček zhotovený z viacnásobne špirálovite stočeného drôtku, pod ktorým je opäť krúžok tordovaného drôtku. Závesok je ukončený pyramídkou zo štyroch granuliiek. Oba môžeme priradiť k typu II podľa typológie A. von Müllera (1956, 96; *Droberjar 1999*, 96, 97). Hrob 1 je datovaný do stupňa B1a (*Droberjar 1999*, 97).

Hruškovitý motív sa okrem záveskov objavuje aj na iných častiach šperkov. V Dolnom Rakúsku bol na lokalite Wulzeshofen v okr. Mistelbach v septembri 1863 objavený žiarový hrob z doby rímskej, ktorý obsahuje súbor viacerých zlatých predmetov. Okrem zlatého prsteňa či fragmentov náramku bolo medzi nálezmi aj ukončenie striebornej ihlice. Tá spadá pod skupinu VII a formu 108 podľa typológie Ch. Beckmannovej (1969, 34, 44, 81). Táto skupina je nazvaná Ihlice s pripojenou hlavicou a forma 108 predstavuje hlavice v tvare hrušky. Ukončenie je vyrobené zo zlatého plechu a začína objímkou, ktorou bola táto ozdoba nasadená na koniec ihlice. Časť zo striebornej ihlice sa zachovala v objímke, ktorá bola zdobená piatimi pozdĺžnymi filigránovými drôtkami. Z nej vychádza ukončenie pripomínajúce hruškovitý závesok svojou výzdobou i tvarom. Po celom tele sa nachádza zdobenie drôtikom, veľmi podobné závesku zo Zohoru, ktorý bol nájdený detektorom. Drôtky sú ukladané pri sebe spôsobom vytvárajúcim štruktúru podobnú textilu ako aj pri záveskoch zo Zohora. Na konci sa nachádzajú dva venčeky tvorené špirálovite stočeným drôtom. Na hornej časti je pripojených päť väčších granuliiek zlata, pričom na

každej z nich sa nachádzajú štyri menšie v tvare pyramídky. Rovnako ako pri záveskoch pripomínajú strapce hrozna. Celková hmotnosť je 4,1 g (*Beninger 1932, 217*).

Najjužnejšie lokalizovaný známy objavený exemplár takéhoto závesku vo východnej časti Karpatskej kotliny pochádza z okolia horného toku rieky Tisa. Deformovaný nález zlatého hruškovitého závesku sa našiel v Komplexe 294 Istvanovits na sídlisku Csengersima-Petea, ktoré sa nachádza na pohraničnom území Maďarska a Rumunska (*Gindele 2010, 132*). Je datovaný do stupňa B2/C1, rovnako ako ostatné závesky tohto typu (*Istvánovits 2004, 220*). Ku fragmentu je napojené deformované uško závesku, ktoré vychádza z valcovitého hrdla. V hornej časti je zachované zdobenie silne tordovanými drôtkami, ktoré sú ukladané pri sebe v opačnom točení. Dolná časť je výrazne poškodená avšak aj na nej sa zachovalo zdobenie tordovanými drôtkami a granuláciou.

Pôvod hruškovitých záveskov objavených na území Slovenska

Výskyt záveskov jasne naznačuje vplyvy prichádzajúce z wielbarskej a przeworskej kultúry (*Andrzejowski 2010; Gindele 2010; Kolník 1984*). Tento fakt potvrdzuje aj nález dvoch železných spôn s valcovitou hlavicou v žiarovom hrobe 8/2005 v Zohore. Spony boli pôvodne zdobené strieborným drôtkom, obe spadajú pod typ Machajewski Form 2–12 (*Elschek 2014; Machajewski 1998*). Výzdoba inkrustáciou na železných sponách v przeworskej kultúre sa hľadá vo výzdobných tendenciách tzv. wielbarského barokového štýlu z bronzových spôn Almgrenovej V skupiny, 8 série v stupni B2/C1 (*Machajewski 1998, 189; Madyda-Legutko/Rodzińska-Nowak/Zagórska-Telega 2010, 389*). Závesky do wielbarskej a przeworskej kultúry prenikli z oblasti Škandinávie. Na Slovensko sa mohli dostať počas migrácie obyvateľov z dnešného územia Poľska. Nález z Csengersimy pravdepodobne predstavuje prípad rozšírenia tohto šperku z przeworskej oblasti (*Gindele 2010, 132*).

Výskyt guľovitých a hruškovitých príveskov z drahých kovov v prostredí hrobov przeworskej kultúry sa interpretuje ako prejav vplyvu prostredia wielbarskej kultúry (*Andrzejowski 2001, 70*). Je to práve z toho dôvodu, že sa považujú za typické pre inventár tejto kultúry. Ich výskyt na území dnešných Čiech na lokalitách Dobřichov Pičhora a Třebošice sa spája s vplyvom z Polabského okruhu (*Madyda-Legutko/Rodzińska-Nowak/Zagórska-Telega 2010, 390–392; Müller 1956, 106*).

ZÁVER

Šperky v podobe hruškovitých záveskov boli zhotovované z drahých kovov. Ich povrchová výzdoba najčastejšie pozostáva z tordovaných, hladkých alebo viacnásobne špirálovite stočených drôtkov a granulácie. K spodnej časti bývajú typicky pripojené skupinky granuliek pripomínajúce visiace strapce hrozna. Pôvod mladšieho hruškovitého tvaru môžeme vidieť v staršom guľovitom. Postupným predĺžovaním a pridávaním výzdobných prvkov sa vyvinul až na typ III podľa typológie A. von Müllera (*Müller 1956*).

Hruškovité závesky patria medzi ženské ozdoby tela. Toto tvrdenie podporuje antropologický a archeologický rozbor hrobov, v ktorých boli objavené. Vzhľadom na to, že antropologické určenie žiarových hrobov je pomerne náročnejšie ako pri hrobách kostrových, musíme sa opierať predovšetkým o skúmanie archeologického materiálu. Ten môže byť následne analogicky porovnaný s inými žiarovými a kostrovými hrobmi s podobným hrobovým inventárom. Najviac analógií nám poskytujú pohrebiská wielbarskej a przeworskej kultúry na území dnešného Poľska. Hruškovité závesky bývajú častokrát sprevádzané nálezmi všeobecne priradenými k ženským hrobom ako sú kľúče, kovania skriniek, náramenice či iné šperky.

Nálezy z územia juhozápadného Slovenska pochádzajú zo šiestich lokalít. Objavené boli prevažne na germánskych pohrebiskách. Všetky môžeme datovať do stupňa B2/C1. Napriek tomu, že boli vyrobené zo zlata a striebra, nemôžeme ich považovať za príslušníkov patriacich k elite, ale zjavne patrili k sociálne vyššie postaveným jedincom v spoločnosti. Hruškovité závesky objavené na území Slovenska podľa všetkého neboli vyrobené v tomto prostredí. Prikláňame sa skôr k názoru, že si ich prinieslo migrujúce obyvateľstvo z oblasti dnešného Poľska postupujúce smerom na juh v stupni B2/C1. Mohlo ísť i o ženy, ktoré sa vydali za príslušníkov z radov miestneho obyvateľstva, pričom takéto sobášne mohli upevňovať vzájomné väzby medzi domácim a príchozím obyvateľstvom. Taktiež ale mohlo ísť o príslušníčky przeworskej kultúry, ktoré migrovali zo svojho domáceho územia smerom na juh. Poukazujú na to aj

sprievodné železné spony zdobené inkrustáciou v zohorskom hrobe. Železné spony zdobené plátkami fólie alebo drôťkami z drahých kovov sú typické v prostredí przeworskej kultúry.

Výskyt tohto typu šperku môžeme sledovať aj v okolitých krajinách. Na území Čiech boli objavené na lokalitách Dobřichov Pičhora, Mikovice, Bohušovice, Třebusice a Slatina. Vzhľadom na to, že sú datované do staršieho obdobia, súvisia s rozšírením v severnejších oblastiach polabského kultúrneho okruhu na území dnešného Nemecka. Najjužnejším doloženým exemplárom vo východnej časti Karpatskej kotliny je deformovaný závesok zo sídliska Csengersima-Petea z dnešného Horného Potisia. Tento nález súvisí s prienikom a rozšírením przeworskej kultúry do tejto oblasti. Strieborná ihlica s obdobne tvarovanou hlavicou, ktorá sa našla na lokalite Wulzeshofen poukazuje na ojedinelý výskyt tohto typu šperku aj v stredodunajskom prostredí. Hlavica tejto ihlice je svojou výzdobou veľmi podobná závesku z germánskeho pohrebiska v Zohore.

LITERATÚRA

- Andersson 1997 K. Andersson: Berlocker och medaljonger. Något om romartidens guldsmede i Norden. *Fornvännen* 92, 1997, 115–127.
- Andrzejowski 1998 J. Andrzejowski: *Nadkole. A Cemetery of the Przeworsk Culture in Eastern Poland*. Kraków 1998.
- Andrzejowski 2001 J. Andrzejowski: Wschodnia strefa kultury przeworskiej – próba definicji. *Wiadomości Archeologiczne* 54, 1995–1998, 59–87.
- Andrzejowski 2010 J. Andrzejowski: The Przeworsk Culture. A Brief Story (for the Foreigners). In: U. L. Hansen/A. Bitner-Wróblewska (ed.): *Worlds Apart? Contacts across the Baltic Sea in the Iron Age*. København – Warszawa 2010, 1–52.
- Andrzejowski/Pruska 2018 J. Andrzejowski/M. Pruska: *Stary świat – nowe życie: Lubowidz, Czarnówko, Wilkowo*. Łęborg 2018.
- Barankiewicz 1959 B. Barankiewicz: Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Grodzisku Mazowieckim. *Materiały Starożytne* 5, 1959, 191–231.
- Beckmann 1969 Ch. Beckmann: Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. *Saalburg-Jahrbuch* 26, 1969, 5–106.
- Beckmann 1973 B. Beckmann: Zu den kaiserzeitlichen Kapselanhängern in der Germania libera. *Festschrift für O. Kleemann. Teil II. Bonner Hefte zur Vorgeschichte* 4, 1973, 13–20.
- Beninger 1932 E. Beninger: Zwei germanische Funde von Wulzeshofen in Niederösterreich. *Wiener Prähistorische Zeitschrift* 19, 1932, 215–241.
- Dąbrowska 1997 T. Dąbrowska: *Kamieńczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in Ostmasowien*. Kraków 1997.
- Droberjar 1999 E. Droberjar: *Dobřichov-Pičhora. Ein Brandgräberfeld aus der älteren römischen Kaiserzeit in Böhmen (Ein Beitrag zur Kenntnis des Marbod-Reichs)*. Praha 1999.
- Eggers 1951 H. J. Eggers: *Der römische Import im freien Germanien*. Hamburg 1951.
- Elschek 2014 K. Elschek: Nové žiarové hroby z 2. polovice 2. storočia zo Zohora na západnom Slovensku. *Zborník SNM. Supplementum* 8. Bratislava 2014, 41–50.
- Ethelberg 2009 P. Ethelberg: Frühe Königreiche. Machtkonzentrationen in Südsandinavien im 1.–4. Jahrhundert n. Chr. In: S. Burmeister/H. Derks (red.): *Varusschlacht im Osnabrücker Land GmbH – Museum und Park Kalkriese 2000 Jahre Varusschlacht. Konflikt*. Stuttgart 2009, 170–182.
- Gindele 2010 R. Gindele: *Die Entwicklung der kaiserzeitlichen Siedlungen im Barbaricum im nordwestlichen Gebiet Rumäniens*. Satu Mare 2010.
- Godłowski/Wichman 1998 K. Godłowski/T. Wichman: *Chmielów Piaskowy. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur im Świętokrzyskie-Gebirge*. Kraków 1998.
- Hostmann 1874 Chr. Hostmann: *Der Urnenfriedhof bei Darzau in der Provinz Hannover*. Braunschweig 1874.
- Istvánovits 2004 E. Istvánovits: Settlements of the Imperial Age in the Upper Tisza region. *Študijné zvesti AÚ SAV* 36, 2004, 219–228.
- Iván/Ölvecky/Rajtár 2019 R. Iván/R. Ölvecky/J. Rajtár: Vybrané hrobové celky z germánskeho žiarového pohrebiska v Sekuliach. *Zborník SNM* 113. *Archeológia* 29, 2019, 235–262.
- Kaczanowski 1987 P. Kaczanowski: *Drochlin. Ciałopalne cmentarzysko kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich*. Kraków 1987.
- Kolník 1980 T. Kolník: *Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei*. Bratislava 1980.
- Kolník 1984 T. Kolník: *Rímske a germánske umenie na Slovensku*. Bratislava 1984.
- Kokowski 1991 A. Kokowski: Grób wojownika kultury przeworskiej z Orońska w woj. Radomskim. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Archaeologica* 12, 1991, 105–133.

- Kokowski 1997 A. Kokowski: *Schlossbeschlüge und Schlüssel im Barbaricum in der römischen Kaiserzeit und in der frühen Völkerwanderungszeit. Klassifizierung, Verbreitung, Chronologie*. Lublin 1997.
- Madyda-Legutko/Rodzińska-Nowak/Zagórska-Telega 2010 R. Madyda-Legutko/J. Rodzińska-Nowak/J. Zagórska-Telega: Złote wisioriki z cmentarzyska ludności kultury przeworskiej w Prusieku, stan. 25, gm. Sanok. In: A. Urbaniak/R. Prochowicz/I. Jakubczyk/M. Levada/J. Schuster (ed.): *Terra Barbarica. Studia ofiarowane Magdalenie Mączyńskiej w 65. rocznicę urodzin, Monumenta Archaeologica Barbarica, Series Gemina, Tomus II*. Łódź – Warszawa 2010, 387–395.
- Madyda-Legutko/Rodzińska-Nowak 2012 R. Madyda-Legutko/J. Rodzińska-Nowak: Interkulturelle Beziehungen der Bevölkerung der Przeworsk-Kultur in der Karpatenzone am Übergang von der frühen zu der jüngeren römischen Kaiserzeit am Beispiel des Gräberfeldes von Prusiek, FSt. 25, Gde. Sanok. *Přehled výzkumů* 53, 2012, 75–87.
- Machajewski 1998 H. Machajewski: Die Fibeln der Gruppe V. Im östlichen Teil Mitteleuropas. Serie 8. 100 Jahre Fibelforschung nach Oscar Almgren. *Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg* 51, 1998, 187–196.
- Meller/Schwarz 2018 H. Meller/R. Schwarz: Die Prinzessin von Profen. Eine quadische Königstochter besiegelt in der Ferne die germanische Bündnispolitik. In: M. Wemhoff/ M. M. Rind: *Bewegte Zeiten – Archäologie in Deutschland*. Berlin 2018, 114, 115.
- Müller 1956 A. von Müller: Die birnen- und kugelförmigen Anhänger der älteren römischen Kaiserzeit. *Offa* 15, 1956, 93–114.
- Müller 1957 A. von Müller: *Formenkreise der älteren römischen Kaiserzeit im Raum zwischen Havelseenplatte und Ostsee*. Berlin 1957.
- Peiser 1916 F. E. Peiser: *Das Gräberfeld von Pajki bei Praßnitz in Polen*. Königsberg 1916.
- Pleiner a kol. 1978 R. Pleiner a kol.: *Pravěké dějiny Čech*. Praha 1978.
- Preidel 1930 H. Preidel: *Die germanischen Kulturen in Böhmen und ihre Träger I–II*. Kassel – Wilhelmshöhe 1930.
- Rajtár 2013 J. Rajtár: Das Gold bei den Quaden. In: M. Hardt/O. Heinrich-Tamaska (ed.): *Macht des Goldes, Gold der Macht: Herrschaft- und Jenseitsrepräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donaunraum*. Weinstadt 2013, 125–150.
- Schuster 2006 J. Schuster: O późnych zapinkach kapturkowych (A II 41). *Wiadomości Archeologiczne* 58, 2006, 102–120.
- Schuster 2014 J. Schuster: Złoty wiek – Czarnówko w okresie wpływów rzymskich i w okresie wędrówek ludów. In: J. Andrzejowski/J. Schuster (ed.): *Okruch złota w popiele ogniska. Starożytne nekropole w Czarnówku i ich tajemnice*. Łęborg – Warszawa 2014, 53–89.
- Schuster 2022 J. Schuster: Kein Prunk ohne Rom. Die abhängigen germanischen Eliten in der Römischen Kaiserzeit. In: M. Olędzki/A. Dubicki (ed.): *Rome and the Barbarians. An Interplay between two Worlds*. Łódź 2022, 181–205.
- Skorupka 2001 T. Skorupka: *Kowalewko 12. Cmentarzysko brytualne ludności kultury wielbarskiej (od połowy I w. n. e. do początku III w. n. e.)*. Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego II. Poznań 2001.
- Stanek 1999 K. Stanek: Wisioriki opasane odmiiany wschodniej w środkowoeuropejskim Barbaricum. In: J. Andrzejowski (ed.): *Comhlan. Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65. rocznicę urodzin*. Warszawa 1999, 331–367.
- Tuszyńska/Strobin/Strobin 2016 M. Tuszyńska/A. Strobin/J. Strobin: *Rzemieślnicy czy artyści?: ozdoby kobiece z Pomorza u schyłku starożytności. Katalog skrócony wystawy*. Gdańsk 2016.

Jazyková redaktorka Miriama Nemergutová

Translated by Petra Dragonidesová

Mgr. Petra Dragonidesová
Archeologický ústav SAV, v. v. i.
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
dragonidesova1@uniba.sk

Pear-Shaped Pendants in the Germanic Environment of the Roman Period in Slovakia

Petra Dragonidesová

Summary

Jewellery in the form of pear-shaped pendants was made of precious metals. Their surface decoration most often consists of torced, plain or multiple spirally twisted wires and granulation. Groups of granules resembling hanging clusters of grapes are typically attached to the base. The origin of the younger pear shape can be seen in the older globular shape. By gradual elongation and the addition of decorative elements, it evolved to type III according to the typology of *A. von Müller (1956)*.

Pear-shaped pendants belong to the female body ornaments. This statement is supported by anthropological and archaeological analysis of the graves in which they have been discovered. Since the anthropological determination of urn graves is rather more difficult than that of skeletal graves, we have to rely primarily on the examination of the archaeological material. This can then be compared by analogy with other urn and skeletal graves with similar grave inventories. Most analogies are provided by the burial grounds of the Wielbark and Przeworsk cultures in the territory of present-day Poland. Pear-shaped pendants are often accompanied by finds generally associated with women's graves, such as keys, box fittings, bracelets or other jewellery.

The finds from the territory of south-western Slovakia come from six sites. They were discovered mainly in Germanic burial grounds. All of them can be dated to B2/C1 stage. Despite the fact that they were made of gold and silver, we cannot consider them as belonging to the local elite, but they obviously belonged to the socially superior individuals in the society. The pear-shaped pendants discovered in Slovakia do not seem to have been made in this environment. We are more inclined to the opinion that they were brought by a migrant population from the area of present-day Poland advancing southwards in the B2/C1 stage. They may also have been women who married members of the local population, and such marriages may have strengthened the bonds between the local and incoming populations. But they could also have been members of the Przeworsk culture who migrated southwards from their home territory. This is also indicated by the accompanying iron brooches decorated with inlay in the Zohor grave. Iron brooches decorated with foil slices or precious metal wires are typical in the environment of the Przeworsk culture.

The occurrence of this type of jewellery can also be traced in neighbouring countries. In Czech Republic, they have been discovered at the sites of Dobřichov Pičhora, Mikovice, Bohušovice, Třebusice and Slatina. As they date back to an earlier period, they are related to the distribution in the more northern areas in the cultural field of the river Labe in the territory of present-day Germany. The southernmost documented specimen in the eastern part of the Carpathian Basin is a deformed pendant from the Csengersima-Petea settlement in the area of Upper Tisa region. This find is related to the penetration and spread of the Przeworsk culture into this area. A silver needle with a similarly shaped head found at the Wulzeshofen site points to the unique occurrence of this type of jewellery in the area of Middle Danube region. The head of this needle is very similar in decoration to the pendant from the Germanic burial ground in Zohor.

Fig. 1. Depiction of a Germanic woman buried in the urn grave 8/2005 in Zohor. She wears a golden pear-shaped pendant around her neck, which was usually hanged on a cord along with glass or amber beads. These beads are missing in the drawing due to the fact that no flotation of the grave filling was carried out and so glass or beads of any other kind could not be discovered. Drawing by J. Marettová.

Fig. 2. Map of sites where pear-shaped pendants or their fragments have been discovered in Slovakia, made in QGIS software. 1 – Hamuliakovo; 2 – Zohor; 3 – Abrahám; 4 – Želiezovce; 5 – Sekule; 6 – Očkov. Map by P. Dragonidesová.

Fig. 3. 1 – Abrahám, golden pear-shaped pendant from the Germanic burial ground, grave 208 (according to *Rajtár 2013*, fig. 5: a); 2 – Abrahám, fragments of a golden pear-shaped pendant from the Germanic burial ground, grave 210 (according to *Rajtár 2013*, fig. 5: b); 3 – Očkov, golden pear-shaped pendant from the Germanic burial ground, grave 69 (according to *Rajtár 2013*, fig. 5: c); 4 – Sekule, three fragments of golden pear-shaped pendants discovered during the prospection of the Germanic burial ground (photo by P. Červeň); 5 – Sekule, three fragments of a silver pear-shaped pendant discovered in urn grave 40/2017 at the Germanic burial site (photo by P. Dragonidesová); 6 – Zohor, golden pear-shaped pendant discovered in a Germanic urn grave 8/2005 (according to *Rajtár 2013*, fig. 5: g); 7 – Zohor, golden pear-shaped pendant discovered during the surface prospection at the Germanic burial ground (according to *Rajtár 2013*, fig. 5: e); 8 – Hamuliakovo, fragment of the lower part of a golden pear-shaped pendant discovered at the Germanic settlement (according to *Rajtár 2013*, fig. 5: f); 9 – Želiezovce, fragment of the lower part of a golden pear-shaped pendant discovered during the surface prospection in the vicinity of Želiezovce (photo by J. Rajtár).